

Analiza o balansu između slobode izražavanja i moderacije govora mržnje na internetu



Autorke analize:

Milena Vasić, advokatica

Milica Tošić, advokatica

Dizajn i prelom:

Ana Krstić

Izdavač:

Partneri Srbija

Septembar 2026. godine, Beograd

Naša organizacija je dobila podršku Vlade Švajcarske kroz projekat „Zajedno za aktivno građansko društvo – ACT”, koji sprovode [Helvetas Srbija](#) i [Građanske inicijative](#). Mišljenje koje je izneto u ovoj publikaciji je mišljenje autora i ne predstavlja nužno i mišljenje Vlade Švajcarske, Helvetasa ili Građanskih inicijativa.

O ACT projektu

„Zajedno za aktivno građansko društvo – ACT” je projekat Vlade Švajcarske čiji je cilj aktivno građansko društvo u kome građani više učestvuju u procesu donošenja odluka, naročito na lokalnom nivou. ACT sprovode dve nevladine organizacije: [Helvetas Srbija](#) i [Građanske inicijative](#). Fokus druge faze ACT projekta će biti na podršci organizacijama kako bi 1. proširile bazu podrške; 2. delotvornije javno zagovarale; 3. diversifikovale izvore finansiranja. ACT-2 realizuje se od 1. novembra 2023. godine do 31. oktobra 2027. godine.

Sadržaj:

Uvod	3
Međunarodni izvori prava	4
Pravni okvir Saveta Evrope.....	5
Praksa Evropskog suda za ljudska prava	7
Pravni okvir EU – Uredba o digitalnim uslugama (DSA, Uredba)	9
Pravni okvir EU – Uredba o digitalnim uslugama (DSA, Uredba)[12]	11
Zabrana govora mržnje u pravu Republike Srbije	13
Sudska praksa u Republici Srbiji	16
Zaključak	18

Uvod

Pravo na slobodu izražavanja kao osnovno ljudsko pravo jedno je od najznačajnijih prava u političkom životu savremenog čoveka. Ipak, koliko god ovo pravo bilo neophodno u svakodnevnom životu građana, ono nije apsolutno. Ustav Republike Srbije kao i brojni međunarodni ugovori koje je naša država ratifikovala, a koji ovo pravo regulišu, poznaju dozvoljena ograničenja ovog prava. Tako, sloboda izražavanja se može ograničiti zakonom, ako je to neophodno radi zaštite prava i ugleda drugih, čuvanja autoriteta i nepristrasnosti suda i zaštite javnog zdravlja, morala demokratskog društva i nacionalne bezbednosti Republike Srbije.¹

Pitanje pravične ravnoteže između zaštite slobode izražavanja kao demokratske vrednosti i zaštite drugih dobara koja ona može da povredi (poput prava na dostojanstvo ličnosti drugog lica) okupira već dugi niz godina praksu Evropskog suda za ljudska prava, ali i druge nacionalne i međunarodne sudske i kvazisudske forume.

„U kontekstu člana 10 Konvencije, pravo na slobodu izražavanja nije apsolutno i podleže uslovima i ograničenjima koja su neophodna u demokratskom društvu. Kada se od suda traži da odmeri slobodu štampanih i drugih medija naspram prava pojedinca na ugled, mora se izvršiti pažljivo vaganje suprotstavljenih prava. Ključno pitanje jeste da li je postignut pravičan balans između javnog interesa da se informacija iznese i privatnog interesa da se zaštiti lična sfera, pri čemu se mera ograničenja može opravdati samo ako postoji srazmernost između upotrebljenog sredstva i legitimnog cilja“.²

Razvoj digitalnih tehnologija doneo je nove probleme u vidu brzine, masovnosti i sposobnosti informacija koje se tako rašire da nanese nesrazmerno veću štetu nego informacija prenetu u tradicionalnom mediju. Ovde naročito treba imati na umu one informacije koje ne pogađaju samo pojedince, već čitave grupe lica koje su po pravilu već diskriminisane (govor mržnje). Bez obzira da li se radi o rasi, veroispovesti, nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti, imali smo prilike da vidimo više puta kroz istoriju da nasilje počinje zagovaranjem, a posledice i žrtve nije uvek ni moguće prebrojati. Zato je važno postojanje i korišćenje mehanizma koji uređuje digitalni prostor na način koji uspostavlja balans između očuvanja slobode izražavanja kao osnovnog ljudskog i političkog prava u demokratskom društvu i zaštite prava drugih pre svega zabrane diskriminacije i govora mržnje koji će biti tema ove analize.

¹ Čl. 46 st. 2 Ustava RS ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021)

² ESLJP, Axel Springer AG protiv Nemačke [VV], predlog br. 39954/08, presuda od 7. februara 2012. godine

Međunarodni izvori prava

Sloboda izražavanja kao ljudsko pravo prve generacije regulisano je brojnim međunarodnim dokumentima, od kojih je većinu naša država ratifikovala.

Ovo pravo zajemčeno je univerzalnim okvirom Ujedinjenih nacija:

- **Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima** članom 19 reguliše ovo pravo: „*Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice*”;
- **Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima** detaljnije razrađuje ovo pravo³. Član 19 jemči slobodu mišljenja i izražavanja, a u stavu 3 određuje uslove pod kojima je ograničenje dozvoljeno, tzv. trodelni test: ograničenje mora biti (1) propisano zakonom, (2) usmereno na legitiman cilj – poštovanje prava ili ugleda drugih, zaštitu nacionalne bezbednosti, javnog poretka, javnog zdravlja ili morala, i (3) neophodno, odnosno srazmerno tom cilju. Član 20 ide korak dalje i obavezuje države da zakonom zabrane svaku ratnu propagandu, kao i svako zagovaranje nacionalne, rasne ili verske mržnje koje predstavlja podsticanje na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje. Komitet za ljudska prava UN pojasnio je da i ograničenja uvedena na osnovu člana 20 moraju ispuniti uslove iz člana 19 stav 3, tako da član 20 ne daje osnov za šire ograničavanje govora, već se odnosi samo na njegove najteže oblike.⁴

Rabat akcioni plan⁵ usvojen je 2012. godine kao rezultat niza ekspertske radionice koje je organizovala Kancelarija Visokog komesara UN za ljudska prava. Nastao je iz potrebe da se razjasni primena člana 20 stav 2 Pakta, odnosno da se povuče granica između zabranjenog podsticanja na mržnju i izražavanja koje uživa zaštitu, kako se ograničenjima ne bi zadiralo u suštinu slobode izražavanja. Danas predstavlja jedan od ključnih standarda i za procenu govora mržnje na internetu. Njegov najvažniji doprinos u pravnoj analizi je šestodelni test praga koji definiše šest uslova koji moraju biti kumulativno ispunjeni da bi se određeni izraz smatrao zabranjenim podsticanjem na mržnju:

- **Kontekst:** Društveni i politički okviri u momentu izgovaranja (npr. postojanje tenzija, oružanih sukoba ili predizborne kampanje).
- **Govornik:** Svojstvo, status i uticaj subjekta koji izražava stav (npr. političar, javni funkcioner ili verski vođa ima daleko veću težinu i uticaj nego prosečan građanin).

³ Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima („Službeni list SFRJ”, br. 7/71)

⁴ Komitet za ljudska prava UN, Opšti komentar br. 34 – Član 19: Sloboda mišljenja i izražavanja, CCPR/C/GC/34, 12. septembar 2011. godine, st. 22 i 50–52.

⁵ <https://www.ohchr.org/en/documents/outcome-documents/rabat-plan-action> pristupljeno 20. 9. 2026.

7 CM/Rec(2022)16 - Recommendation of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech (Adopted by the Committee of Ministers on 20 May 2022 at the 132nd Session of the Committee of Ministers) dostupna je na sledećem linku:
[https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:\[%220900001680a67955%22\],%22sort%22:\[%22CoEValidationDate%20Descending%22\]}](https://search.coe.int/cm/#{%22CoEIdentifier%22:[%220900001680a67955%22],%22sort%22:[%22CoEValidationDate%20Descending%22]})

Preporuka govor mržnje određuje široko – kao svaki oblik izražavanja kojim se podstiče, promoviše, širi ili opravdava nasilje, mržnja ili diskriminacija prema licu ili grupi lica, ili kojim se oni ponižavaju, zbog njihovih stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava, poput rase, boje kože, jezika, vere, nacionalnog ili etničkog porekla, starosti, invaliditeta, pola, rodnog identiteta i seksualne orijentacije.⁸ Preporuka pritom ne tretira sve oblike govora mržnje jednako, već ih razvrstava po težini na: (a) govor mržnje koji je zabranjen krivičnim pravom; (b) govor koji ne dostiže taj prag, ali podleže građanskopravnim ili upravnopravnim merama; i (c) uvredljiv ili štetan govor koji nije dovoljno ozbiljan da bi bio zabranjen, ali na koji treba odgovoriti drugim sredstvima – kontra-govorom, obrazovanjem i dijalogom.

Preporuka obavezuje države članice da uspostave odgovarajući pravni okvir - krivičnopravni i građanskopravni, kao i da se ovaj pravni okvir posebno osvrne na zabranjena diskriminatorna ponašanja na internetu, sa posebnim pravilima koja bi trebalo da se odnose na internet provajdere, medije i organizacije civilnog društva. Značaj ove preporuke ogleda se u tome što gradira odgovor države uvodeći diferencirani pristup koji zavisi od nivoa opasnosti i konteksta – od građanskopravnih i upravnopravnih mera, preko samoregulacije (etički kodeksi medija), pa sve do edukativnih i kontra-narativa. Krivičnopravna zaštita postavlja se tek kao krajnja mera kada nijedna druga nije dala rezultat.

Evropska komisija protiv rasizma i netolerancije (ECRI) – Opšta preporuka br. 15⁹ predstavlja izuzetno sveobuhvatan dokument koji postavlja smernice državama članicama u borbi protiv govora mržnje i posebno razrađuje pitanje kada govor mržnje zahteva krivičnopravni odgovor, a kada odgovore građanskog, upravnog ili mekog prava. ECRI definiše da se pri proceni opasnosti govora moraju kumulativno/sveobuhvatno analizirati sledeći elementi:

- Kontekst u kom je sporni govor izrečen (npr. tenzije u društvu, predizborna kampanja).
- Položaj i status govornika (da li je u pitanju političar, javna ličnost ili verski lider čije reči imaju veću težinu i uticaj).
- Namera govornika da podstakne na mržnju ili diskriminaciju.
- Sadržaj i stil govora (da li je reč o direktnom pozivu na nasilje ili o provokativnom izražavanju).
- Domet i distribucija (da li je izrečen u lokalnom kontekstu ili je masovno viralan na internetu).
- Ciljana grupa i nivo njene ranjivosti;

⁸ CM/Rec(2022)16, Govor mržnje se razume kao svi oblici izražavanja koji podstiču, promovišu, šire ili pravdaju nasilje, mržnju ili diskriminaciju protiv lica ili grupe lica, ili koji ih ponižavaju, zbog njihovih stvarnih ili pretpostavljenih ličnih svojstava ili statusa, kao što su „rasa”, boja kože, jezik, vera, nacionalnost, nacionalno ili etničko poreklo, starost, invaliditet, pol, rodni identitet i seksualna orijentacija.”

⁹ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01> pristupljeno 20. 09. 2026. godine

Praksa Evropskog suda za ljudska prava

U svojoj bogatoj praksi Evropski sud za ljudska prava pozabavio se pitanjem razgraničenja slobode izražavanja od dozvoljenog ograničenja zbog govora mržnje i doneo vrlo korisne presude koje su postavile standarde u postupanju za domaće institucije kroz načelo neposredne primene Evropske konvencije.

Delfi protiv Estonije¹⁰ je dobro poznati predmet koji je izazvao svojevrsnu pravnu revoluciju u borbi protiv govora mržnje na internetu. Delfi je jedan od najvećih informativnih portala u Estoniji. U januaru 2006. godine na portalu je objavljen članak pod naslovom „SLK uništio planirani ledeni put“, koji se odnosi na kompaniju SLK koja pruža uslugu javnog prevoza trajektom. Ledeni putevi predstavljaju javne puteve preko zamrznutog mora koji spajaju kopno Estonije sa pojedinim ostrvima. Na navedeni članak 24. i 25. januara je pristiglo 185 komentara, od kojih je dvadesetak sadržalo pretnje i uvrede na račun gospodina L., vlasnika kompanije SLK. U martu mesecu 2006. godine gospodin L. tražio je da Delfi ukloni uvredljive komentare, kao i odštetu u iznosu od oko 32.000 €. Odmah po ukazivanju, već istog dana, portal Delfi je uklonio komentare, a odbio da plati odštetu. Nakon više godina parničnog postupka, kompanija Delfi je od strane domaćih sudova osuđena kao odgovorna za komentare koji u sebi sadrže govor mržnje, a tužiocu je dodeljena naknada štete u iznosu od 320 evra. Podnosilac predstavke žalio se Evropskom sudu na povredu člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

ESLJP je napravio jasnu distinkciju između otvorenog pozivanja na nasilje i šokantnog i uvredljivog govora, ističući da pozivanje na nasilje ne uživa zaštitu pod čl. 10 Konvencije. Sud je utvrdio pozitivnu obavezu države da pruži zaštitu licima koja su pogođena ovakvim govorom. Sud je podvukao i ekonomsku prirodu portala Delfi, ističući da je odgovornost portala veća jer je zbog velikog broja komentara i posećenost portala povećana. Portali koji namerno pozivaju javnost da komentarišu vesti, naročito provokativne ili osetljive teme, moraju predvideti rizik od pojave nezakonitog govora i preuzeti odgovarajući stepen profesionalne pažnje. Sud je takođe utvrdio i da mehanizmi na sajtu za prijavu komentara nisu bili dovoljni i da se ovaj teret kod velikih portala sa velikim brojem komentara ne može prebaciti isključivo na žrtvu, kao i da je neophodno da portal samoinicijativno ukloni sadržaj koji predstavlja otvoreni govor mržnje. Sud je prilikom odlučivanja da nije došlo do povrede člana 10 imao u vidu i činjenicu da je dosuđena naknada štete simbolična (320 evra) i da nije mogla da proizvede efekat zastrašivanja.

Magyar Tartalomsgéltatók Egyesülete (MTE) i Index.hu protiv Mađarske¹¹ je presuda doneta nakon odluke Delfi protiv Estonije i kritika da će ova odluka stvoriti presedan prekomerne cenzure komentara na onlajn medijima. Dok je Delfi stvorio strah od opšte samocenzure i zatvaranja sekcija za komentare na internetu, presuda MTE i Index.hu je

¹⁰ Slučaj br. 64569/09 od 16. juna 2015. <https://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-155105> pristupljeno 20. 09. 2026.

¹¹ 22947/13 od 2. februara 2016. godine <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-160314> pristupljeno 20. 09. 2026. godine

precizirala granice odgovornosti onlajn medija i jasno stala u zaštitu slobode izražavanja na internetu. Vodeći mađarski informativni portal tužen je zbog brojnih uvredljivih komentara koje su čitaoci postavili ispod teksta koji su se bavili poslovanjem dveju kompanija za nekretnine. Kompanije pre podnošenja tužbe nisu iskoristile nijedan od mehanizama prijave i uklanjanja uvredljivih komentara, a mađarski sudovi su presudili protiv portala, konstatujući objektivnu odgovornost portala za sadržaj koji postavljaju treća lica.

Ključna razlika od slučaja Delfi - ESLJP je utvrdio da, za razliku od slučaja Delfi koji je sadržao direktan poziv na nasilje, u ovom slučaju komentari nisu bili tako ekstremni, iako jesu bili vrlo uvredljivi, sadržali su psovke i oštru kritiku. U ovakvoj situaciji, sud je stao na stanovište da je za sprečavanje povrede ugleda u slučaju običnih uvredljivih komentara sistem naknadne prijave i uklanjanja sasvim dovoljan mehanizam zaštite. Kada bi se od onlajn portala zahtevalo da unapred filtriraju i prate sve komentare kako bi sprečili eventualne uvrede ili klevete, to bi nametnulo neproporcionalan teret pružateljima usluga, dovelo do privatizovane cenzure jer bi portali iz straha od tužbi preventivno brisali svaku oštriju kritiku i konačno prisililo mnoge medije da u potpunosti zatvore sekcije za komentare, čime bi se ozbiljno narušila sloboda interaktivne komunikacije na internetu. Sud je prilikom odluke da je došlo do povrede člana 10 Konvencije imao u vidu i da je oštećena kompanija privredni subjekt koji je dužan da trpi veći nivo kritike.

Sančez protiv Francuske¹² slučaj je zanimljiv zbog odgovornosti pojedinca za komentare na sopstvenim profilima na društvenim mrežama. Podnosilac predstavke je francuski lokalni političar koji je, kao kandidat na parlamentarnim izborima, objavio poruku na svom javnom Facebook profilu u okviru predizborne kampanje, u kojoj je kritikovao svog političkog protivnika. Ispod te objave, treća lica su ostavljala komentare u kojima su muslimansku zajednicu u Nîmesu izjednačavali sa kriminalom i delinkvencijom, navodeći da je grad „u rukama muslimana” i upotrebljavajući islamofobični i dehumanizujući jezik. Autor objave (Sančez) nije sam napisao sporne komentare, niti ih je naknadno obrisao kada su ga o tome obavestili drugi korisnici. Francuski sudovi su ga krivično osudili na novčanu kaznu od 4.000 evra (u žalbenom postupku smanjenu na 3.000 evra) zbog nepreduzimanja mera za obustavljanje javnog širenja govora mržnje na svom profilu.

ESLJP je doneo odluku da nije došlo do povrede člana 10 Konvencije, a naročito je imao u vidu da je u pitanju javni profil političara (javne ličnosti) na platformi koja već ima određena pravila ponašanja na koja je on pristao kao korisnik. Sud je posebno uzeo u obzir da je podnosiocu predstavke skrenuta pažnja na problem u komentarima i da on nije adekvatno reagovao.

Sud je naglasio da je podnosilac, kao političar i profesionalac u oblasti onlajn komunikacije, morao biti svestan povećanog rizika da se na njegovom javno dostupnom profilu pojave neumereni komentari, kao i da je prihvatio pravila korišćenja same platforme. Odlučujuće je bilo to što je podnosilac znao za problematične komentare – čak je pozvao svoje „prijatelje”

¹² 45581/15 od 15. maja 2023. godine <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-224928> pristupljeno 20. 09. 2026. godine

da paze šta pišu – ali ih nije uklonio niti je izvršio ni minimalnu proveru njihove sadržine, iako je već sledećeg dana bio i neposredno upozoren na problem. Sud je pritom istakao da odgovornost vlasnika profila ne isključuje odgovornost samih autora komentara, koji su takođe bili osuđeni.

Savva Terentyev protiv Rusije¹³ predmet je koji se bavi razgraničenjem kritike rada organa javne vlasti od govora mržnje. Sava Terentjev, muzičar i bloger iz Rusije, ostavio je 2007. godine komentar na blogu jednog lokalnog novinara na platformi LiveJournal. Komentar je glasio: *„Ne slažem se sa idejom da 'policajci i dalje imaju mentalitet represivne batine u rukama onih koji imaju vlast'. Kao prvo, oni nisu policajci nego panduri; kao drugo, njihov mentalitet je neizlečiv. Svinja uvek ostaje svinja. Ko postaje pandur? Samo sirovine i huligani – najgluplji i najneobrazovaniji predstavnici životinjskog sveta. Bilo bi sjajno kada bi u centru svakog ruskog grada, na glavnom trgu ... postojala peć, kao u Aušvicu, u kojoj bi se svečano svakog dana, a još bolje dva puta dnevno (recimo, u podne i u ponoć) spaljivali nevernički panduri. Narod bi ih spaljivao. To bi bio prvi korak ka čišćenju društva od tog pandursko-huliganskog šljama”*. Ruski sudovi su ga krivično osudili zbog „javnog podsticanja na mržnju i neprijateljstvo, kao i ponižavanja ljudskog dostojanstva pripadnika društvene grupe — policajaca”, izrekavši mu uslovnu kaznu zatvora u trajanju od godinu dana.

ESLJP je utvrdio povredu člana 10 Konvencije ističući pre svega da su policijski službenici kao državni službenici koji deluju u javnom svojstvu u obavezi da trpe veći nivo kritike kao organ javne vlasti u odnosu na obične građane. ESLJP je odbacio stav ruskih sudova da policija čini posebnu „društvenu grupu” koja zahteva krivičnopravnu zaštitu od govora mržnje. ESLJP je zaključio da je komentar bio impulsivan, emotivan izliv frustracije na opšteposećenom blogu, bez ikakvog realnog kapaciteta ili plana da zaista podstakne nekoga na fizički napad ili spaljivanje policajaca. Namera nije bila organizovanje nasilne pobune protiv policije, već usmeravanje javne pažnje i izražavanje ogorčenosti zbog zloupotrebe policijskih ovlašćenja. Sud je uzeo u obzir i da je komentar bio duboko u sekciji komentara na blogu i da kao takav nije imao veći javni domet.

Pravni okvir EU – Uredba o digitalnim uslugama (DSA, Uredba)¹⁴

Iako Srbija još uvek nije članica Evropske unije (EU), odredbe DSA se primenjuju u našoj zemlji pre svega kroz odredbu o eksteritorijalnosti sadržanu u čl. 2 st. 1 Uredbe.¹⁵ To praktično znači da internet prodavnice, hosting provajderi, onlajn platforme i drugi digitalni servisi koji imaju korisnike na teritoriji EU (bez obzira na sedište pružaoca usluga) moraju da usklade svoje

¹³ 10692/09 od 28. 08. 2018. godine [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-185307%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-185307%22]}) pristupljeno 20. 09. 2026. godine

¹⁴ Digital Services Act <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2022/2065/oj> pristupljeno 20. 09. 2026. godine

¹⁵ Član 2 stav 1 DSA: „Ova uredba primenjuje se na posredničke usluge koje se nude primaocima usluga koji imaju mesto osnivanja ili boravište u Uniji, bez obzira na to gde pružaoci tih posredničkih usluga imaju mesto osnivanja.”

poslovanje sa DSA, posebno prijavama i uklanjanjem nezakonitog sadržaja, da obezbede transparentne uslove korišćenja, kao i da obrazlože odluke o moderiranju sadržaja.

Osim odredbe o eksteritorijalnosti, DSA obavezuje Srbiju kao zemlju kandidatkinju koja je u procesu evrointegracija i harmonizacije domaćih propisa sa propisima EU u okviru pregovaračkog poglavlja 10 (informativno društvo i mediji). DSA je imao i određeni globalni uticaj na internet gigante poput Mete, Gugla, Tiktoka, X, Amazona i sl. zbog čega ima indirektni uticaj na građane Srbije.

DSA članom 3 tačka (h) određuje da je nezakonit sadržaj svaka informacija koja sama po sebi ili u vezi sa nekom aktivnošću nije u skladu sa pravom EU ili pravom bilo koje države članice. DSA, dakle, ne definiše govor mržnje, već se oslanja na definicije date u nacionalnim i evropskim propisima.

U tom smislu, DSA se ne fokusira na regulisanje online sadržaja, odnosno slobode izražavanja korisnika online usluga, već na obaveze pružalaca usluga, uključujući i transparentnosti i procenu rizika. Tako, članom 14 obavezane su platforme da jasno navedu sva ograničenja kojima podležu korisnici u uslovima korišćenja.

Članom 35 DSA vrlo velike onlajn platforme i pretraživači obavezani su da uvedu razumne, srazmerne i efikasne mere za ublažavanje sistemskih rizika, uz posebno vođenje računa o uticaju tih mera na osnovna prava. Jedna od takvih mera je prilagođavanje procesa moderacije sadržaja, uključujući brzinu i kvalitet obrade prijave i, gde je to prikladno, brzo uklanjanje ili onemogućavanje pristupa prijavljenom nezakonitom govoru mržnje¹⁶.

DSA sadrži i proceduralne garancije protiv prekomernog uklanjanja sadržaja.

Tako se članom 16 uređuje sistem prijavljivanja. Prijava mora biti dovoljno precizna i obrazložena. Sama prijava ne znači automatsko uklanjanje sadržaja, već se vrši procena u svakom pojedinačnom slučaju. Članom 17 obavezane su platforme da prilikom donošenja odluka o uklanjanju sadržaja korisnicima pruže obrazloženje o razlozima uklanjanja.

Članom 20 DSA propisano je pravo na internu žalbu: onlajn platforme moraju korisnicima – kako onima čiji je sadržaj uklonjen ili ograničen, tako i onima koji su podneli prijavu – najmanje šest meseci od donošenja odluke omogućiti da besplatno i elektronskim putem ospore odluku o moderaciji. Korisnici, pored toga, mogu spor izneti pred sertifikovano telo za vansudsko rešavanje sporova, a pravo na sudsku zaštitu ostaje netaknuto.¹⁷

Članom 22 uveden je institut pouzdanih prijavilaca, čijim prijavama platforme moraju dati prioritet i po njima odlučivati bez nepotrebnog odlaganja. Status pouzdanog prijavioca dodeljuje koordinator za digitalne usluge države članice u kojoj podnosilac zahteva ima

¹⁶ Uredba (EU) 2022/2065, čl. 35 st. 1 tač. (c).

¹⁷ Uredba (EU) 2022/2065, čl. 20 st. 1 i čl. 21.

sedište, ako podnosilac dokaže da ima posebnu stručnost u otkrivanju i prijavljivanju nezakonitog sadržaja, da je nezavisan od pružalaca onlajn platformi i da prijave podnosi savesno, tačno i objektivno.¹⁸

Na ovaj način DSA je otvorio prostor organizacijama civilnog društva čiji rad u oblasti zaštite od diskriminacije je prepoznat u široj javnosti da dobiju status pouzdanih prijavilaca (eng. Trusted flaggers) prilikom prijave određenog sadržaja kao zabranjenog platformama, uvažavajući time ekspertizu koju ove organizacije imaju. Za organizacije i građane Republike Srbije, ove odredbe i dalje su samo „zlatni standard“ kome se teži, imajući u vidu da 1) naša zemlja još uvek nije usvojila nacionalni propis po uzoru na DSA, i da 2) primenu DSA nad velikim online platformama i pretraživačima u EU vrši Evropska komisija, a ne nacionalni organi država članica, što otvara pitanje i sprovodivosti jednog takvog propisa pre punopravnog članstva u EU.

Pravni okvir EU – Uredba o digitalnim uslugama (DSA, Uredba)[12]

Iako Srbija još uvek nije članica Evropske unije (EU), odredbe DSA se primenjuju u našoj zemlji pre svega kroz odredbu o eksteritorijalnosti sadržanu u čl. 2 st. 1 Uredbe[13]. To praktično znači da internet prodavnice, hosting provajderi, onlajn platforme i drugi digitalni servisi koji imaju korisnike na teritoriji EU (bez obzira na sedište pružaoca usluga) moraju da usklade svoje poslovanje sa DSA, posebno prijavama i uklanjanjem nezakonitog sadržaja, da obezbede transparentne uslove korišćenja, kao i da obrazlože odluke o moderiranju sadržaja.

Osim odredbe o eksteritorijalnosti, DSA obavezuje Srbiju kao zemlju kandidatkinju koja je u procesu evrointegracija i harmonizacije domaćih propisa sa propisima EU u okviru pregovaračkog poglavlja 10 (informativno društvo i mediji). DSA je imao i određeni globalni uticaj na internet gigante poput Mete, Gugla, Tiktoka, X, Amazona i sl. zbog čega ima indirektni uticaj na građane Srbije.

DSA članom 3 određuje da je nezakonit sadržaj svaka informacija koja sama po sebi ili u vezi sa nekom aktivnošću nije u skladu sa pravom EU ili pravom bilo koje države članice. DSA, dakle, ne definiše govor mržnje, već se oslanja na definicije date u nacionalnim i evropskim propisima.

U tom smislu, DSA se ne fokusira na regulisanje online sadržaja, odnosno slobode izražavanja korisnika online usluga, već na obaveze pružalaca usluga, uključujući i transparentnosti i

¹⁸ Uredba (EU) 2022/2065, čl. 22 st. 1 i 2.

procenu rizika. Tako, članom 14 obavezane su platforme da jasno navedu sva ograničenja kojima podležu korisnici u uslovima korišćenja.

Članom 35 – ublažavanje rizika DSA propisano je:

Pružaoци veoma velikih onlajn platformi i veoma velikih onlajn pretraživača dužni su da uvedu razumne, srazmerne i efikasne mere ublažavanja, prilagođene specifičnim sistemskim rizicima utvrđenim u skladu sa članom 34, uz posebno uzimanje u obzir uticaja takvih mera na osnovna prava. Takve mere, gde je to primenjivo, mogu obuhvatati:

(c) prilagođavanje procesa moderisanja sadržaja, uključujući brzinu i kvalitet obrade prijave koje se odnose na specifične vrste nezakonitog sadržaja i, gde je to prikladno, ekspeditivno uklanjanje ili onemogućavanje pristupa prijavljenom sadržaju, posebno u pogledu nezakonitog govora mržnje ili sajber nasilja, kao i prilagođavanje svih relevantnih procesa donošenja odluka i namenskih resursa za moderisanje sadržaja;

DSA sadrži i proceduralne garancije protiv prekomernog uklanjanja sadržaja.

Tako se članom 16 uređuje sistem prijavljivanja. Prijava mora biti dovoljno precizna i obrazložena. Sama prijava ne znači automatsko uklanjanje sadržaja, već se vrši procena u svakom pojedinačnom slučaju. Članom 17 obavezane su platforme da prilikom donošenja odluka o uklanjanju sadržaja korisnicima pruže obrazloženje o razlozima uklanjanja.

Članom 20 regulisano je pravo žalbe: *„Pružaoци onlajn platformi dužni su da primaocima usluge, uključujući pojedince ili subjekte koji su podneli prijavu, u periodu od najmanje šest meseci nakon donošenja odluke iz ovog stava, obezbede pristup efikasnom internom sistemu za rešavanje pritužbi koji im omogućava da elektronskim putem i besplatno podnesu pritužbe protiv odluke koju je pružalac onlajn platforme doneo po prijemu prijave ili protiv sledećih odluka koje je pružalac onlajn platforme doneo sa obrazloženjem da informacije koje su dostavili primaoci čine nezakonit sadržaj ili da su nesaglasne sa njegovim uslovima korišćenja”.*

Član 22 DSA uvodi novi pojam „pouzdanе prijaviоce”: *„Pružaoци onlajn platformi dužni su da preduzmu neophodne tehničke i organizacione mere kako bi obezbedili da se prijavama koje podnesu pouzdani prijaviоci, postupajući u okviru svog određenog područja stručnosti, putem mehanizama iz člana 16, dâ prioritet i da se po njima postupa i odlučuje bez nepotrebnog odlaganja.*

Status „pouzdanog prijaviоca” prema ovoj uredbi, na zahtev bilo kog subjekta, dodeljuje koordinator digitalnih usluga države članice u kojoj podnosilac zahteva ima sedište, podnosiocu zahteva koji je dokazao da ispunjava sve sledeće uslove: (a) ima posebnu stručnost i

kompetenciju za potrebe otkrivanja, identifikovanja i prijavljivanja nezakonitog sadržaja; (b) nezavisan je od bilo kog pružaoca onlajn platformi; (c) svoje aktivnosti u svrhu podnošenja prijava sprovodi marljivo, tačno i objektivno.

Na ovaj način DSA je otvorio prostor organizacijama civilnog društva čiji rad u oblasti zaštite od diskriminacije je prepoznat u široj javnosti da dobiju status pouzdanih prijavilaca (eng. Trusted flaggers) prilikom prijave određenog sadržaja kao zabranjenog platformama, uvažavajući time ekspertizu koju ove organizacije imaju. Za organizacije i građane Republike Srbije, ove odredbe i dalje su samo „zlatni standard“ kome se teži, imajući u vidu da 1) naša zemlja još uvek nije usvojila nacionalni propis po uzoru na DSA, i da 2) primenu DSA nad velikim online platformama i pretraživačima u EU vrši Evropska komisija, a ne nacionalni organi država članica, što otvara pitanje i sprovodivosti jednog takvog propisa pre punopravnog članstva u EU.

Zabrana govora mržnje u pravu Republike Srbije

Zabrana govora mržnje u pravnom sistemu Republike Srbije razrađena je u više propisa koji uređuju različite oblasti društvenog života.

Ustavom Republike Srbije zabranjeno je i kažnjivo svako izazivanje i podsticanje rasne, nacionalne, verske ili druge neravnopravnosti, mržnje i netrpeljivosti¹⁹. Nadležni sud može sprečiti širenje informacija i ideja putem sredstava javnog obaveštavanja samo ako je to u demokratskom društvu neophodno radi, između ostalog, sprečavanja zagovaranja rasne, nacionalne ili verske mržnje, kojim se podstiče na diskriminaciju, neprijateljstvo ili nasilje²⁰.

Krivični zakonik propisuje da ako je krivično delo učinjeno iz mržnje zbog pripadnosti rasi i veroispovesti, nacionalne ili etničke pripadnosti, pola, seksualne orijentacije ili rodnog identiteta drugog lica, sud će tu okolnost ceniti kao otežavajuću okolnost, osim ako ona nije propisana kao obeležje krivičnog dela²¹. Pored toga, Krivični zakonik propisuje i niz krivičnih dela u kojima je govor mržnje obeležje samog krivičnog dela. Krivično delo Povreda ugleda zbog rasne, verske, nacionalne ili druge pripadnosti zabranjuje javno izlaganje poruzi lice ili grupu zbog pripadnosti određenoj rasi, boji kože, veri, nacionalnosti, etničkog porekla ili nekog drugog ličnog svojstva²². Krivično delo Izazivanje nacionalne, rasne i verske mržnje i netrpeljivosti zabranjuje izazivanje ili raspirivanje nacionalne, rasne ili verske mržnje, ili

¹⁹ Član 49. Ustava Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021)

²⁰ Član 50. stav 1. i 3. Ustava Republike Srbije ("Sl. glasnik RS", br. 98/2006 i 115/2021)

²¹ Član 54a Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026)

²² Član 174. Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026)

netrpeljivost među narodima ili etničkim zajednicama koje žive u Srbiji²³. Krivično delo Nasilničko ponašanje na sportskoj priredbi ili javnom skupu zabranjuje, između ostalog, isticanje poruka kojima se podstiče mržnja ili nasilje²⁴. Krivično delo Rasna i druga diskriminacija zabranjuje širenje ideja o superiornosti jedne rase nad drugom i propagiranje rasne mržnje ili podsticanje na rasnu diskriminaciju, kao i javno odobravanje, poricanje postojanja ili značajno umanjivanje težine genocida, zločina protiv čovečnosti i ratnih zločina²⁵.

Zakonom o zabrani diskriminacije zabranjeno je izražavanje ideja, informacija i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog ličnog svojstva, u javnim glasilima i drugim publikacijama, na skupovima i mestima dostupnim javnosti, ispisivanjem i prikazivanjem poruka ili simbola i na drugi način²⁶. Kao težak oblik diskriminacije propisano je propagiranje diskriminacije putem javnih glasila.²⁷

Zakonom o rodnoj ravnopravnosti je propisano da sadržaji u sredstvima javnog informisanja, uključujući i oglašavanje, ne smeju da sadrže podatke kojima se stvara ili podstiče diskriminacija na osnovu pola, odnosno roda. Sredstva javnog informisanja dužna su da prilikom izveštavanja koriste rodno osetljiv jezik i da razvijanjem svesti o značaju rodne ravnopravnosti doprinose suzbijanju rodnih stereotipa, društvenih i kulturnih obrazaca, običaja i prakse zasnovane na rodnim stereotipima, diskriminacije na osnovu pola, odnosno roda i drugih ličnih svojstava, kao i rodno zasnovanog nasilja, nasilja u porodici i nasilja prema ženama.²⁸

Zakon o javnom informisanju i medijima propisuje da cilj zakonskog regulisanja obuhvata sprečavanje govora mržnje i netolerancije. Takođe, propisano je i da se idejama, mišljenjem, odnosno informacijama, koje se objavljuju u medijima ne sme podsticati diskriminacija, mržnja ili nasilje protiv lica ili grupe lica zbog njihovog pripadanja ili nepripadanja nekoj rasi, veri, naciji, polu, zbog njihove seksualne opredeljenosti, rodnog identiteta ili drugog ličnog svojstva bez obzira na to da li je objavljivanjem učinjeno krivično delo.²⁹

Zakonom o elektronskim medijima propisano je da se uređivanje odnosa u oblasti pružanja medijskih usluga zasniva i na načelu zabrane svih oblika govora mržnje³⁰, a zabranjeno je

²³ Član 317. stav 1. Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026)

²⁴ Član 344a Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026)

²⁵ Član 387. Krivičnog zakonika ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016, 35/2019, 94/2024 i 63/2026)

²⁶ Član 11. Zakona o zabrani diskriminacije ("Sl. glasnik RS", br. 22/2009 i 52/2021)

²⁷ Član 13. stav 3. Zakona o zabrani diskriminacije ("Sl. glasnik RS", br. 22/2009 i 52/2021)

²⁸ Član 44. Zakona o rodnoj ravnopravnosti ("Sl. glasnik RS", br. 52/2021), izvršenje zakona obustavljeno Odlukom Ustavnog suda IUz-85/21 od 28.6.2024. godine

²⁹ Član 86. Zakona o javnom informisanju i medijima ("Sl. glasnik RS", br. 92/2023 i 51/2025)

³⁰ Član 5. tač. 3. Zakona o elektronskim medijima ("Sl. glasnik RS", br. 92/2023 i 51/2025)

objaviti programski sadržaj kojim se podstiče na otvoren ili prikriven način, diskriminacija, mržnja ili nasilje zbog rase, boje kože, porekla, državljanstva, nacionalne pripadnosti, jezika, verskih ili političkih ubeđenja, pola, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, imovnog stanja, rođenja, genetskih osobenosti, zdravstvenog stanja, invaliditeta, bračnog i porodičnog statusa, osuđivanosti, starosne dobi, izgleda, članstva u političkim, sindikalnim i drugim organizacijama i drugih stvarnih, odnosno pretpostavljenih ličnih svojstava³¹. Pružalac medijske usluge odgovara za programski sadržaj, bez obzira na to da li ga je proizveo pružalac ili drugo lice.³²

Zakon o elektronskoj trgovini propisuje obavezu pružalaca usluga informacionog društva da uklone nedopušteni sadržaj bez odlaganja, a najkasnije u roku od dva radna dana od dana prijema akta organa nadležnog za primenu i postupanje po zakonu čija je odredba povređena, a kojim mu se nalaže uklanjanje nedopuštenog sadržaja. Nadležni organ donosi akt po službenoj dužnosti ili po zahtevu stranke. Po zahtevu trećeg lica, pružalac usluge informacionog društva je dužan da bez odlaganja, a najkasnije u roku od dva radna dana od dana prijema zahteva tog lica ukloni nedopušteni sadržaj, osim ukoliko smatra da objavljeni sadržaj nije u suprotnosti sa odredbama zakona. U tom slučaju, pružalac usluge informacionog društva može da se obrati organu nadležnom za primenu i postupanje po zakonu i zahteva da nadležni organ utvrdi da li su u konkretnom slučaju povređene odredbe zakona, usled čega je potrebno sadržaj ukloniti.³³

Kada su u pitanju propisi samoregulatornih tela, Kodeks novinara i novinarki Srbije propisuje da Novinari i novinarkе neguju kulturu i etiku javne reči, ne koriste govor mržnje, agresivnu retoriku ili retoriku koja može podsticati na diskriminaciju ili agresivno ponašanje.

Iz gore navedenih propisa se može zaključiti da je Republika Srbija, putem različitih propisa, u različitim oblastima, regulisala zabranu govora mržnje. Međutim, svi ovi propisi predviđaju da je radi uklanjanja govora mržnje neophodno pokrenuti odgovarajuće sudske postupke, postupke pred Regulatornim telom za elektronske medije ili Savetom za štampu kao samoregulatornim telom. Jedini izuzetak od ovog pravila je procedura propisana Zakonom o elektronskoj trgovini gde treća lica mogu da se obrate direktno pružaocu usluge radi uklanjanja sadržaja.

Prema Zakonu o elektronskoj trgovini, Pružalac usluga koji skladišti podatke pružene od strane korisnika usluga, na zahtev korisnika usluga, nije odgovoran za sadržaj skladištenog podatka, ako nije znao niti je mogao znati za nedopušteno delovanje korisnika usluga ili za sadržaj podatka i odmah nakon saznanja da se radi o nedopuštenom delovanju ili podatku ukloni ili

³¹ Član 71. Zakona o elektronskim medijima ("Sl. glasnik RS", br. 92/2023 i 51/2025)

³² Član 75. Zakona o elektronskim medijima ("Sl. glasnik RS", br. 92/2023 i 51/2025)

³³ Član 20. stav 5. i 6. Zakona o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009, 95/2013 i 52/2019)

onemogućiti pristup tom podatku³⁴. Istovremeno pružalac usluga nije dužan da pregleda podatke koje je skladištio, preneo ili učinio dostupnim, odnosno da ispituje okolnosti koje bi upućivale na nedopušteno delovanje korisnika usluga. Procedura za uklanjanje nedopuštenog sadržaja pokreće se na taj način što se pružaocu usluga šalje obaveštanje o nedopuštenom delovanju ili podatku koje sadrži podatke o pošiljaocu obaveštenja, preciznom opisu mesta na internet stranici, odnosno drugom elektronskom prikazu na kojem se javlja nedopušteni podatak, kao i obrazloženje nedopuštenosti. Po zahtevu trećeg lica, pružalac usluge je dužan da bez odlaganja, a najkasnije u roku od dva radna dana od dana prijema zahteva tog lica ukloni nedopušteni sadržaj, osim ukoliko smatra da objavljeni sadržaj nije u suprotnosti sa odredbama zakona. U tom slučaju, pružalac usluge informacionog društva može da se obrati organu nadležnom za primenu i postupanje po zakonu i zahteva da nadležni organ utvrdi da li su u konkretnom slučaju povređene odredbe zakona, usled čega je potrebno sadržaj ukloniti. Sa druge strane, kada je u pitanju uklanjanje sadržaja po nalogu nadležnog državnog organa ukoliko je povređena odredba nekog zakona, pružalac usluge je dužan da takav sadržaj ukloni bez odlaganja, a najkasnije u roku od dva radna dana.³⁵ Zakon ne definiše pojam nadležnog državnog organa, nego se on određuje u skladu sa tim koja je materijalnopravna odredba povređena nedopuštenim sadržajem. Prema tome, Zakon o elektronskoj trgovini ne definiše šta je to nedopušten sadržaj, odnosno govor, nego daje mehanizam za uklanjanje tog sadržaja ukoliko je sadržaj nezakonit prema nekom drugom zakonu.

Sudska praksa u Republici Srbiji

Ustavni sud je u svojoj odluci UŽ-3340/2017 13.02.2020. godine analizirao odgovornost za objavljivanje komentara nepoznatih trećih lica na forumu na internet sajtu opštine Arilje. Ustavni sud je napravio razliku između internet sajtova koji iz ekonomskih razloga obezbeđuju platformu za komentare korisnika o ranije objavljenom sadržaju i onih internet sajtova koji to ne čine iz ekonomskih razloga. Ustavni sud je u ovoj odluci zaključio da bi nametanje obaveze nekomercijalnim internet sajtovima da pretpostavi da će određeni objavljeni komentari koji nisu prethodno provereni biti u suprotnosti sa zakonom, značilo preterani i nepraktični teret koji bi ugrozio vršenje slobode izražavanja na internetu. Međutim, u ovom slučaju treba biti oprezan jer se nije radilo o komercijalnom internet forumu i jer je sud utvrdio da objavljeni komentari nisu predstavljali govor mržnje.

Vrhovni kasacioni sud je u odluci Rev 10354/2022 od 21.2.2024. godine razmatrao dozvoljenost komentara čitalaca na blogu tuženog i zauzeo stav da komentari čitalaca ostavljeni na blogu tuženog nakon objavljivanja predmetnih tekstova ne predstavljaju govor mržnje, već sami po sebi predstavljaju vid slobode mišljenja i izražavanja. Sud u ovom slučaju

³⁴ Član 18. Zakona o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009, 95/2013 i 52/2019)

³⁵ Član 20. Zakona o elektronskoj trgovini ("Sl. glasnik RS", br. 41/2009, 95/2013 i 52/2019)

ne polazi od pretpostavke da su komentari čitalaca pravno nerelevantan dodatak glavnom sadržaju, nego ih tretira u okviru slobode mišljenja i izražavanja.

Apelacioni sud u Beogradu je u presudi protiv dnevnog lista „Press” po tužbi Gej strejt alijanse potvrdio da je sloboda javnog informisanja ograničena zabranom objavljivanja ideja i mišljenja kojima se podstiče diskriminacija, bez obzira na to da li se radi o idejama i mišljenju čitalaca ili novinara, odnosno drugih odgovornih lica. U obrazloženju odluke piše i da činjenica da su komentari skinuti sa sajta tuženi list ne oslobađa odgovornosti, jer je moderator sajta bio dužan da spreči njihovo objavljivanje. Apelacioni sud zaključuje da zabrana govora mržnje nije cenzura prave slike društva, jer je cilj sprečavanje prenošenja ideja koje mogu imati nesagledive štetne posledice na demokratske procese u društvu i razvoj društva u celini.³⁶

U postupku po tužbi advokata Bogdana Vla protiv novosadskog medija Radio 021, raspljavalo se, između ostalog, i o tome da li komentari čitalaca ostavljeni ispod vesti predstavljaju uslugu informatičkog društva, pa se na njih primenjuju odredbe Zakona o elektronskoj trgovini odnosno NTD procedura. Apelacioni sud u Novom Sadu je zauzeo stav o odgovornosti medija za objavljeni sadržaj bez obzira da li objavljivanje komentara predstavlja uslugu informatičkog društva.³⁷

Imajući u vidu ovakvu praksu domaćih sudova, može se zaključiti da odgovornost za objavljene komentare tumače veoma restriktivno, iako priznaju da isti spadaju u slobodu izražavanja.

Zbog nepostojanja jasnih pravila o dužnostima vlasnika platformi kada je u pitanju uklanjanje govora mržnje i drugih nedozvoljenih oblika izražavanja, vlasnici platformi često pribegavaju rešenju koja je za njih najsigurnije, a to je onemogućavanje bilo kakvog komentarisanja sadržaja od strane korisnika platformi. Ovo predstavlja jasnu manifestaciju odvrćajućeg efekta (*chilling effect*). Isti je slučaj i kada vlasnici platformi omogućavaju komentarisanje sadržaja, ali pribegavaju prekomernom uklanjanju, opet u strahu od moguće kazne. Medijsku sferu u Republici Srbiji karakteriše veliki broj medija sa malim brojem zaposlenih u njima. Redakcije se najčešće sastoje od svega nekoliko novinara, pa moderacija sadržaja koje čitaoci objavljuju u komentarima za ove medije predstavlja veliki teret.

Republika Srbija u svom pravnom sistemu nema predviđene mehanizme zaštite od prekomernog uklanjanja. Ne postoji propisan postupak prijave i postupanja po prijavi (*notice and action*), sa rokovima i formom. Izuzetak predstavlja jedino Zakon o elektronskoj trgovini koji propisuje formu obaveštenja i rok od dva radna dana za uklanjanje nedozvoljenog sadržaja, ali ne sadrži mogućnost elektronskog podnošenja zahteva za uklanjanje, potvrdi

³⁶ Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje online komentara, Share foundation, 2015, str. 23, Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu Gž. 1703/13 od 29.04.2013. godine

³⁷ Dobre prakse i regulatorni modeli za odgovorno objavljivanje online komentara, Share foundation, 2015, str. 24-25, Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž. 5115/11 od 10.11.2011. godine

prijema. Ni jednim propisom nije uvedena obaveza obaveštavanja korisnika čiji je sadržaj uklonjen i obaveza obrazloženja odluke. Ne postoji mogućnost internog prigovora, niti dvostепенost kod pružaoca usluge. Nije predviđeno vansudsko rešavanje sporova o uklanjanju. Nije propisana obaveza transparentnosti i javnog izveštavanja o uklonjenom sadržaju. Za razliku od situacija kada nedozvoljen sadržaj nije uklonjen i gde postoji mogućnost sudske kontrole, u situacijama prekomernog uklanjanja ne postoji bilo kakav mehanizam sudske zaštite korisnika čiji je sadržaj uklonjen. Takođe, ne postoji delotvoran mehanizam prema pružaocima koji nemaju sedište ni predstavnika u Republici Srbiji.

Zabrana govora mržnje predstavlja apsolutno neophodan i legitiman razlog za ograničenje slobode izražavanja u demokratskom društvu. Međutim, u kontekstu Republike Srbije, nepostojanje dovoljno jasnih pravila o uklanjanju sadržaja i prilično stroga i nekonzistentna praksa domaćih sudova, ostavljaju negativne posledice po slobodu izražavanja. Korisnici su najčešće onemogućeni da kroz komentare ostvaruju svoju slobodu izražavanja. Kada je komentarisane ipak omogućeno, često se dešava da komentari budu uklanjani bez jasnog razloga. U takvim situacijama korisnici ne dobijaju čak ni obaveštenje o razlozima uklanjanja njihovih komentara, a izostaje i bilo kakva mogućnost vansudske ili sudske zaštite. U situaciji kada za pružalac usluge ili izdavač medija odgovara ukoliko zadrži nedozvoljen sadržaj, a nema nikakvu odgovornost kada sadržaj koji je dozvoljen ukloni, pružaoci usluga i izdavači medija pribegavaju onoj opciji koja je za njih sigurna.

Zaključak

Granica između slobode izražavanja i njenog dozvoljenog ograničenja radi zaštite prava drugih iako ponekad maglovita, aktivnostima međunarodnih institucija učinjena je jasnijom. Iako je nemoguće postaviti univerzalno pravilo i svaki pojedinačni slučaj mora proći sopstveni test proporcionalnosti i opravdanosti, određeni standardi ipak postoje i služe nam kao oslonac prilikom odlučivanja.

Pre svega, neophodno je imati u vidu prirodu govora koji se želi ukloniti. Da li se radi o direktnom pozivu na nasilje? Da li je taj poziv upućen nekoj ranjivoj društvenoj grupi poput nacionalnih, etničkih, verskih ili drugih manjina? Kakav je kontekst sporne objave? Da li je nasilje objektivno realna posledica poziva ili samo afektivno izražavanje emocija? Da li postoji namera pozivanja na nasilje? Od koga dolazi govor koji poziva na nasilje – da li je u pitanju fizičko lice, pojedinac, kao deo šire javnosti ili javna ličnost? Kakva je vidljivost ovakvog poziva na nasilje i da li je poziv došao do većeg broja ljudi? Da li je poziv upućen preko medija ili privatnog profila? Da li neko ima komercijalnu korist od broja poseta portala na kom se nalazi sporni sadržaj?

U turbulentnom političkom periodu kada se često pravila o ograničenju slobode izražavanja zloupotrebljavaju da bi se izvršila odmazda prema pojedincima koji svojim javnim govorom skreću pažnju na brojne nezakonitosti i bore se za bolje društvo i poštovanje vladavine prava, sve ove kriterijume treba posmatrati oprezno i restriktivno kroz prizmu posledica koje proizvode. Zbog toga je važno imati u vidu da svrha ograničenja nije i ne sme biti ućutkivanje, već stvaranje digitalnog prostora koji je bezbedan za sve i dostupan svima pod istim uslovima.

